

Történeti áttekintés a kolozsvári egyetemről

Historical Survey on the University of Kolozsvár

ÖSSZEFOGLALÁS

A kolozsvári egyetemet 1872-ben alapították. Az egyetem alapításában döntő szerepet játszott Pauler Tivadar, aki mindig is szívügyének tekintette a magyar nemzeti ügy képviseletét. Nem kis mértékben az ő érdeme volt a magyar oktatási nyelv (újból történő) bevezetése a felsőfokú tanintézetekben. Trefort Ágoston, aki Pauler Tivadar utódja a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén, 1872 szeptemberében nyújtotta be a kolozsvári egyetem alapítására vonatkozó törvényjavaslatot. Trefort Ágoston nevéhez fűződik a kolozsvári egyetem fejlesztése. Az alapítólevelet azonban csak később, az egyetem alapításának huszonötödik évfordulóján, 1897. november 1-jén adta ki. A kolozsvári egyetem vonatkozásában utalnunk kell arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia korában Magyarországon (Horvátország és Szlavónia nélkül)

még két tudományegyetem alapítására került sor, Debrecenben és Pozsonyban. A trianoni békeszerződés aláírását, majd ratifikálását követően a Ferencz József Tudományegyetemet Szegeden helyezték el. A második bécsi döntést követően valósult meg a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Kolozsváron történő újjászervezése.

SUMMARY

The university of Kolozsvár (today Cluj) was founded in 1872. A key role in the establishment of the university was played by Tivadar Pauler, as the representation of the Hungarian case was an issue very close to his heart. The re-introduction of Hungarian as the language of instruction in higher education was to a major extent his achievement. Ágoston Trefort, the successor of Tivadar Pauler as Minister of Religion and Public Education, present-

PROF. DR. HAMZA GÁBOR tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, az MTA rendes tagja (gabor.hamza@ajk.elte.hu).

ed the bill for the establishment of a university at Kolozsvár in September 1872. The university was developed by Ágoston Trefort. However, its charter was only issued on 1 November 1897, the twenty fifth anniversary of the university's establishment. Mention must also be made of the fact that during the era of the Austro-Hungarian Monarchy two other universities were founded on the territory of Hungary (excluding Croatia and Slavonia): one in Debrecen and the other in Pozsony (today Bratislava). Following the signing and then ratification of the Treaty of Trianon, the Franz Joseph University of Sciences was relocated to Szeged. The Franz Joseph Hungarian Royal University was reorganised in Kolozsvár after the second Vienna Decision.

A kolozsvári egyetemet 1872-ben alapították az 1872. évi XIX. törvénycikk alapján. Az egyetem alapításának napja azonban megelőzi ennek a törvénynek az elfogadását, mivel a kiemelkedő jogtudós, Pauler Tivadar (1816–1886) – aki báró Eötvös József halálát (1871) követően, Andrássy Gyula miniszterelnök (1867–1871) felkérésére lett rövid időre vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1872. szeptember 4-ig állt e tárca élén, amikor is igazságügyi miniszter lett – előterjesztésére az uralkodó, I. Ferenc József már 1872. május 29-én elrendelte az egyetem alapítását, a törvényhozás utólagos jóváhagyásának (jogos) reményében.

A bölcsészeti és jogi tanulmányokat egyaránt folytató Pauler Tivadar tanári működését a zágrábi királyi akadémián kezdte meg. 1847-ben a győri jogakadémián, egy évvel később a pesti egyetemen lett az észjog (*Vernunftrecht*) és a magyar közjog (*ius publicum Hungaricum*) ren-

des tanára. Professzori működése a pesti (később budapesti) egyetemen rendkívül sikeres volt. Mindig is szívügyének tekintette a magyar nemzeti ügy képviselését. Elkötelezett híve volt az egyetemi autonómiának. Nem kis mértékben az ő érdeme volt a magyar oktatási nyelv (újból történnő) bevezetése a felsőfokú tanintézetekben.

Az 1860. október 20-án kibocsátott diplomával (Októberi Diploma, *Oktobersdiplom*) állította vissza I. Ferenc József a magyar tannyelvet a Magyar Királyság (*regnum Hungariae, Königreich Ungarn*) területén a felsőoktatási intézményekben. Fontos eleme volt a reformnak az, hogy az oktatásügy ismét a magyar törvényhozás hatáskörébe került.

Trefort Ágoston (1817–1888) – aki Pauler Tivadar utódja a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élén a Lónyay-kormányban (1871–1872) – a miniszteri tárcát másodszori felkérésre, 1872-ben fogadta el, 1872. szeptember 17-én nyújtotta be a kolozsvári egyetem alapítására vonatkozó törvényjavaslatot, melyet az Országgyűlés képviselőháza rövid időn belül, már október 2-án elfogadott (1872. évi XIX. törvénycikk). Ezt az elfogadott törvényt az uralkodó október 12-én szentesítette.

A pesti tudományegyetemen jogi tanulmányokat folytató és végző Trefort Ágoston – aki egészen haláláig volt vallás- és közoktatásügyi miniszter, emellett 1885-ben, Lónyay Menyhért (1822–1884) halálát követően a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé választották, mely tisztséget szintén haláláig töltötte be – nevéhez fűződik a kolozsvári egyetem fejlesztése, amelynek Trefort életében egyedül az ország anyagi lehetőségei szabtak határt.

A fentebb már említett 1872. évi XIX. törvénycikk értelmében a kolozsvári egyetemnek négy kara (*facultas*) volt. Ezek a következők: a Jog- és Államtudományi Kar, az Orvostudományi Kar, a Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Kar és a Matematikai és Természettudományi Kar. Az uralkodó 1881. január 4-én járult hozzá ahhoz, hogy az egyetem a „Ferencz József magyar királyi Tudományegyetem” nevet viselje.

Az alapítólevelet azonban csak később, az egyetem alapításának huszonötödik évfordulóján, 1897. november 1-jén adta ki. Ennek oka az volt, hogy az egyetemnek – úgymond – „életképességét” kellett az alapítólevél, kétségtelenül komoly elismerésnek számító elnyerése érdekében bizonyítania. Említést érdemel, hogy Trefort Ágoston kezdeményezésére és hathatós támogatásával került sor a vegytani, bonctani és élettani intézetek létesítésére a kolozsvári egyetemen.

A kolozsvári egyetem vonatkozásában fontos utalnunk arra, hogy a dualizmus, az Osztrák–Magyar Monarchia korában, a kiegyezést (*Ausgleich*, horvát nyelven: *Nagodba*) követően Magyarországon (Horvátország és Szlavónia nélkül) még két tudományegyetem létesítésére került sor. A debreceni és a pozsonyi tudományegyetem 1912-ben létesült. Fontos megemlíteni, hogy az oktatás ezeken az egyetemeken ténylegesen csak két évvel később, az első világháború kitörésének évében, 1914-ben kezdődött el.

Említést érdemel továbbá, hogy Győr, Kassa, Pécs és Szeged városok is szerettek volna egyetemi várossá válni.

Debrecenben – a kolozsvári egyetemhez hasonlóan – öt kar (Református Hit-tudományi Kar, Jog- és Államtudományi

Kar, Bölcsészettudományi Kar, Orvostudományi Kar és Természettudományi Kar) alapítására került volna sor. 1918-ig azonban ezek közül csak az első három kar tudta működését megkezdeni.

Pozsonyban az Erzsébet Tudományegyetemen négy kar (Jog- és Államtudományi Kar, Orvostudományi Kar, Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Kar, továbbá Menniségtani, Természettudományi és Mezőgazdasági Kar) működött volna. Az első világháború kitörésének évében a Jog- és Államtudományi, a világháború utolsó esztendejében pedig a Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Kar, továbbá az Orvostudományi Kar kezdte meg működését.

Az első világháborút követően, pontosabban a trianoni békeszerződés aláírása (1920. június 4.), majd ratifikálása után az 1921. évi XXV. törvénycikk értelmében a Ferencz József Tudományegyetemet Szegeden helyezték el („a trianoni béke következtében történt elvesztése miatt az 1872. évi XIX. törvénycikkkel felállított m. kir. Ferencz József Tudományegyetem ideiglenesen Szegeden... nyert elhelyezést”).

Szegeden az egyetem 1921. október 9-én nyílt meg. A Szegedre áthelyezett Ferencz József Tudományegyetem 1928-tól kezdve a Budapestről Szegedre költözött, pontosabban áthelyezett tanárképző főiskolát is befogadta. A második bécsi döntést (1940. augusztus 30.) követően, Észak-Erdély és a Székelyföld Magyarországhoz csatolása eredményeként az 1940. október 19-én kihirdetett 1940. évi XXVIII. törvénycikk értelmében valósult meg a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Kolozsváron történő új-jászervezése.

Ezzel egyidejűleg került sor Szegeden

a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállítására, melynek ünnepélyes, a kormányzó jelenlétében történő megnyitására 1940 novemberében került sor. Ilyen módon mindkét városban egyidejűleg létezett magyar oktatási nyelvű és igazgatású egyetem.

Az újjászervezett kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemet ünnepélyes keretek között 1940. október 24-én nyitották meg. Az oktatás tehát már ennek az évnak az őszén megindult. Az újjászervezett egyetemen a korábbi négy helyett öt kart létesítettek. A meglévő, fentebb

felsorolt négy karhoz ötödikként a Közgazdaságtudományi Kart állították fel.

Említést érdemel, hogy az 1943–1944. évi tanévben az egyetem rektora Búza László professzor volt, aki később, Magyarországra visszatérve, 1948-tól ismét a szegedi egyetem professzora lett. A Jog- és Államtudományi Kar dékánja ebben a tanévben Heller Erik volt, aki a második világháborút követően szintén a szegedi egyetemen nyert egyetemi tanári kinevezést.

A kolozsvári egyetem második világháborút követő története, sorsa már egy másik tanulmány, áttekintés tárgya.